

פרשת חיי שרה

בראשית פרק כד (י-טו):

ויקח העבד עשרה גמלים מגמלי אדניו וילך וכל טוב אדניו בידו ויקם וילך אל ארם נהרים אל עיר נחור: ויכרך הגמלים מחוץ לעיר אל באר המים לעת ערב לעת צאת השאבת: ויאמר יקוק אלהי אדני אברהם הקרה נא לפני היום ועשה חסד עם אדני אברהם: הנה אנכי נצב על עין המים ובנות אנשי העיר יצאת לשאב מים: והיה הנער אשר אמר אליה הטי נא כדך ואשתה ואמרה שתה וגם גמליך אשקה אתה הכחת לעבדך ליצחק ובה אדע כי עשית חסד עם אדני: והי הוא טרם בלה לדבר והנה רבקה יצאת אשר ילדה לבתואל בן מלכה אשת נחור אחי אברהם וכדה על שכמה:

תלמוד בבלי מסכת תענית (ד):

אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: שלשה שאלו שלא כהוגן, לשנים השיבוהו כהוגן, לאחד השיבוהו שלא כהוגן, ואלו הן: אליעזר עבד אברהם, ושאל בן קיש, ויפתח הגלעדי. אליעזר עבד אברהם - דכתיב (בראשית כ"ד) והיה הנערה אשר אמר אליה הטי נא כדך וגו', יכול אפילו חירת אפילו סומא - השיבו כהוגן, ונדמנה לו רבקה. שאל בן קיש - דכתיב (שמואל א' י"ז) והיה האיש אשר יכנו יעשרנו המלך עשר גדול ואת בתו יתן לו, יכול אפילו עבד, אפילו ממזר - השיבו כהוגן, ונדמן לו דוד. יפתח הגלעדי - דכתיב (שופטים י"א) והיה היוצא אשר יצא מדלתי ביתי וגו', יכול אפילו דבר טמא השיבו שלא כהוגן - נדמנה לו בתו.

ויקרא (יט:כו):

לא תאכלו על הדם לא תנחשו ולא תעונונו:

תלמוד בבלי מסכת סנהדרין (נו:):

רבי יוסי אומר: כל האמור בפרשת כישוף - בן נח מזהר עליו. (דברים י"ח) לא ימצא בן מעביר בנו ובתו באש קסם קסמים מעונן ומנחש ומכשף וחבר חבר ושאל אוב וידעני ודרש אל המתים וגו' ובגלל התועבת האלה ה' אלהיך מוריש אותם מפניך, ולא ענש אלא אם כן הזהיר.

תלמוד בבלי מסכת חולין (צה:):

והאמר רב: כל נחש שאינו כאליעזר עבד אברהם וכיונתן בן שאול אינו נחשו:

תוספות (שם):

כאליעזר עבד אברהם - ואם תאמר אליעזר היאך נחש למ"ז כפי ארבעה מיתות (סנהדרין דף נו:) כל האמור בפרשת מכשף בן נח מזהר עליו וי"ל דהוא תנא סבר שלא נתן לה הצמידים עד שהגידה לו בת מי היא ואע"ג דכתיב (בראשית כד) ויקח האיש נחש וגו' והדר כתיב ויאמר בת מי את אין מוקדם ומאוחר בתורה וכן מוכח כשספר דכתיב ואשאל אותה ואומר בת מי את.

רמב"ם הלכות עבודת כוכבים (יא:ד):

אין מנחשין כעכו"ם שנאמר לא תנחשו, כיצד הוא הנחש כגון אלו שאומרים הואיל ונפלה פתי מפי או נפל מקלי מידי איני הולך למקום פלוני היום שאם אלך אין חפציי נעשים, הואיל ועבר שועל מימיני איני יוצא מפתח ביתי היום שאם אצא יפגעני אדם רמאי, וכן אלו ששומעים צפצוף העוף ואומרים יהיה כך ולא יהיה כך, טוב לעשות דבר פלוני ורע לעשות דבר פלוני, וכן אלו שאומרים שחוט תרנגול זה שקרא ערבית, שחוט תרנגולת זו שקראה כמו תרנגול, וכן המשים סימנים לעצמו אם יארע לי כך וכך אעשה דבר פלוני ואם לא יארע לי לא אעשה, כאליעזר עבד אברהם; וכן כל כיוצא בדברים האלו הכל אסור וכל העושה מעשה מפני דבר מדברים אלו לוקה.

השגת הראב"ד:

וכן המשים לעצמו סימנים אם יארע לו כך וכך וכו'. א"א זה שבוש גדול שהרי דבר זה מותר הוא ואולי הטעהו הלשון שראה כל נחש שאינו כאליעזר ויונתן אינו נחש והוא סבר שלענין איסור נאמר ולא היא אלא ה"ק אינו ראוי לסמוך ואיך חשב על צדיקים כמותם עבירה זו ואי הוו אינהו הוו מפקי פולסי דנורא לאפיה.

כסף משנה הלכות עבודת כוכבים (יא:ד):

וכתב הראב"ד א"א זה שיבוש גדול וכו' מפקי פולסי דנורא לאפיה, עכ"ל. נראה מדבריו ז"ל שהניחוש אסור לבני נח דהא אליעזר עבד אברהם בן נח היה גם ההגהות כתבו והלא אסור לנחש אפילו לבן נח. ואני אומר דהיינו למאן דאמר בפ' ארבע מיתות דכן נח מוזהר על הכישוף אבל לפום קושטא לא קיי"ל הכי דהא סוגיין דעלמא שבע מצוות שנצטוו בני נח וכ"כ רבינו בפ"ט מהלי מלכים.

והר"ן כתב בפ' גיד הנשה כל נחש שאינו כאליעזר וכו' כתב הרמב"ם וכן המשים לעצמו סימנים וכו' כגון אליעזר עבד אברהם כו' הכל אסור. וכתב עליו הראב"ד זה שבוש גדול הוא וכו' ודברי הראב"ד תמוהים בעיני שהרי מפורש בגמרא שלענין איסור נאמר.

ומ"מ הדבר צריך תירוץ שא"א שהצדיקים הללו יהיו מנחשים. וכך נ"ל בתירוצן של דברים שהנחש שאסרה תורה הוא התולה את מעשיו בסימן שאין הסברא נותנת שיהא גורם תועלת לדבר או נזק כגון פתו ונפלה לו מידו או צבי הפסיק לו בדרך שאלו וכיוצא בהן הם מדרכי האמורי אבל הלוקח סימנים בדבר שהסברא מכרעת שהם מזרים תועלת הדבר או נזקו אין זה נחש שכל עסקי העולם כך הם שהרי האומר אם ירדו גשמים לא אצא לדרך ואם לאו אצא אין זה נחש אלא מנהגו של עולם ואליעזר ויהונתן בכיוצא בזה תלו מעשיהם שאליעזר יודע היה שלא היו מזווגין אשה ליצחק אלא הוגנת לו לפיכך לקח סימן לעצמו שאם תהא כל כך נאה במעשיה ושלימה במדותיה עד שכשיאמר לה הגמיאיני נא מעט מים תשיבהו ברוח נדיבה גם גמליך אשקה אותה היא שהזמינו מן השמים ליצחק. וכן יהונתן שבקש להכות במחנה פלשתים הוא ונושא כליו בלבד לקח סימן זה שאם יאמרו אליו עלו אלינו יהא נראה שהם יראים ממארכ ובכיוצא בו בטח יונתן בגבורתו שהוא ונושא כליו יפגעו בהם שכן מנהגו של עולם ששנים או שלשה אבירי לב יניסו הרבה מן המופחדים ואם יאמרו דומו עד הגיענו אליכם יראה מדבריהם שאינם מתפחדים ובכיוצא בזה לא היה ראוי ליהונתן שימסור עצמו לסכנה וכל כיוצא בזה מנהגו של עולם הוא. וכי מיייתי לה בגמרא לענין איסור ה"ק שכל נחש שהוא מהדברים שאסרה תורה שאין הסברא מכרעת בהן כל שאינו סומך על מעשיו ממש כמו שעשו אלו השנים בדבר מותר אינו נחש ואינו אסור אע"פ שהוא מדרכי הנחשים האסורים. . . עכ"ל.

הרש"ר חירש (כדור):

(י"ד) חכמינו (תענית ד' ע"א) אינם סבורים, שמעשה וליקור הוא זוגה מוטות לאדם הפא לבהור לו אשה. ודאי רק אליעזר, שבטחונו של אברהם ליה אוחו בדרכו, כי מלאך ה' נשלח לפניו לומר לו אה האשה המתאימה. רק זה היה רשאי להגיד כן. התנהגותו הנמנית כחולין ש ע"כ כדוגמה ל"ניחוש" אסור, איננה ניחוש באמת, כמו שכבר ביאר דבר זה הר"ן במקום. אין "מנחש" אלא התולה את מעשיו במאורעות שאינם צומדים אהם בשום קשר הגיוני או סבבי, ואולם הסימן בו ביקש אליעזר להכיר את האשה ההוגנת ליצחק, שימן לאותן מידות האופיי, המהוות עד היום הזה סימן מובהק לרע יצחק ורבקה, ואנהנו כוללים אותן בשם "גמילות חסד". אותה אהבת הבריות, המוכנה להיות לעזר מיד ובכל מקום; אותה מידה שרק בשליחות בני אברהם החלה מפלסת לה נתיב, במישרון ובעקיפין, גם בעולם החיצוני; אותה למד אליעזר להכיר בבית אברהם; היא שהיתה סימן ההיכר האופייני לאוהל אברהם, ואותה ביקש אליעזר למצוא כתכונה אצל מי שתחיה היתה לקהות בעלת הבית הזה ואשה המתאימה ליצחק. אכן היה אליעזר רשאי להאמין, שרק במשפחת אברהם תמצא אותה תכונה נפשית, ועל כך ביסס את התנהגותו. על-כפינים היתה מידה זו נדירה ביותר, שאם לא כן לא היתה יכולה להיות לו לסימן.

לעבוד ליצחק, בהרגשה עדינה הוא אומר "לעבודך", ולא "לאדוני", או "לבן אדוני"; עצם העבודה, שיוצק זה הנה עבו ה', היא המרשה לו לבחור בסימן זה, היא המצדיקה את התקרה, שאף הקב"ה יזמן לידו את האשה ההוגנת. הן מבקש הוא בת זוג למי שהקדיש את עצמו לעבודה ה'. המסרת האלהית תלויה בבחירה המוצלחת.

כלי יקר:

אותה הוכחת לעבודך ליצחק, פירש"י ואייה היא לו שתהא גומלת חסדים. סמך פרשה זו לפרשת עפרון ההתי כי גם הוא היה מזרע כנען שנאמר וכנען ילך את צידון כבורו ואת חת, ועפרון היה רע עין על כן צוה להרחיק הכנענים שהם בעלי עין הרע, כי הכסף יענה ויעיד על הכל, וכל אדם יזכר בכיסו אם זך וישר פעלו ואין לך מצרף וכוזר הבחינה על האדם כי אם הכסף והזהב, וכן אמר שלמה (משלי י"ג) מצרף לכסף וכוזר לזהב, כי הרוצה לצרף האדם ולכתנו ילך אל הכסף ויראה מה שיבו, וכן כוזר להבחין בו האדם, ילך לזהב ויראה איך האדם מתנהג בו, כי אם יעמוד בצדקתו בעסק מקון, בכל תושיה יתגלה כי שלם הוא וכן להפך. ומכאן למד אליעזר שלא בדק את רבקה כי אם במדה זו אם יש לה עין טובה וגומלת חסדים, לכך אמר אני לא אתבע ממנה כ"א שתתן לי לשחות, והיה אם תשיב לי שתה וגם גמליך אשקה אז בודאי היא בעלת גמילות חסדים שתתן לי יותר ממה שאני שואל, ואם כן אותה הוכחת לעבודך ליצחק, כי כל ביתו לבוש בגדי ישע לבריות.

ועל צד הרמז הזכיר גמליך, לשון גמילות חסד קרוב לשון גמליך וכן דרשו רז"ל (מחזיקי שמיני ה'). את הגמל זו בכל שנאמר (תהלים קל"ח) את גמולך שגמלת לנו, ורצה בוה אם היא תוסיף לומר וגם גמליך אשקה סימנא מילתא היא, שכל כך היא אהבת מדת הגמילות חסד עד אשר היא אהבת כל הנקרא בשם מדה זו, כי זה דבר טבעי. ורז"ל דרשו (תולין סג.) את ההסידה שעושה חסידות עם חברותיה,

ע"כ אין רחוק לפרש גם כן מלח גמל, כי אולי טבעו לגמול חסד זה לזה, על כן תוסיף בהם אהבה באמרה וגם גמליך אשקה, כי כל זה סימן שהיא אהבת מדת הגמילות חסד. ורז"ל אמרו (הפניתי כו.) כל כלה שענינה יפות כל גופה אין צריך בדיקה. וזה דבר שהחוש מכהיש כי כמה מכוונות בעולם שענינהן יפות. ועוד קשה מה ראו רז"ל על ככה ליתן עצה לבדוק אתר יופי חיצוני זה והלא שקר התן והבל היופי, אלא ודאי שננונו עצה לבדוק אתר מעשיה וזאת העצה היעוצה שיבדוק אם היא בעלת עין יפה וגומלת חסדים, כי אם עיניה יפות בכריות, אז היא פלי ספק שלימה בכל המדות, ולמדן רז"ל מן אליעזר שלא בדק את רבקה כי אם במדה זו כי מדה זו בנין אב על כל המדות.

ובדרך פשוטו נראה, שלקח לו אליעזר סימן זה לומר, אני אשאל ממנה כי אם הטי נא כדך ואשתה, ולא אזכור לה הגמלים ולא אבקש עליהם, ואם היא תשיב אמריה ותאמר שתה וגם גמליך אשקה ותהיה חסה על הגמלים יותר ממני, ודאי רוח אלהים דבר בה שהגמלים יהיו שלה כשישא אותה יצחק, ועל כן היא חסה על הגמלים יותר ממני כי אינם שלי ולסוף יהיו שלה וחסה עליהם כי יהיו ממונה, ומה שאמר החריש לרעת ההצליה ה' דרכו אם לא כי יש לך אדם מכטיה ואינו עושה ומתהלל כמותה שקר, על כן לא היה בטוח בסימן זה עד אם כלו לשותות או סמך על הסימן ונתן לה הנזם והצמיחים.

ויאמר הגמיואיני נא מצט מים זכו.
ואת"כ שאל אותה בת מי את.
צ"ב שהיה צריך לשאול אותה בת מי את
מיד. נ"ל כי רצה לנסותה אם היא טובת לב
בעלת מכנסת אורחים וראוי לבנו של
אברהם, ויש שנותנים ומכניסים אורחים כרי
שישבהו ויספרו כטוב לבו (עיין לעיל פי
וירא נ"ס ולמנו, סגין) ולכן אם היה שואל
אותה תחילה בת מי את, ואת"כ ישאל מים
מכנה אולי עושה כן שילך ויספר כשבחה
שיש בת לבתואל טובת לב, ולכן קודם
ששאלה וידע מי היא בתן אותה, והקדימה
אותו בטוב לב, ומעתה אין להושרה
שלכבוד עצמה דורשת כיון שאינו יודע בת
מי היא ואי אפשר לו לספר כשבחה, ואז
ידע כי אותה הוכיח ה' לבן ארוננו וראוי
לו ולביתו וק"ל:

הרב יוסף נחמיה קורניצר (עמוד מה בחיזושים):

וידוי הוא טרם כלה לדבר והנה רבקה יוצאת.
במדרש רבה: שלשה נענו במענה פיהם,
אליעזר, שנאמר ויהי הוא טרם כלה לדבר והנה
רבקה יוצאת; משה, ויהי ככלותו לדבר וכו'
ותבקע האדמה; שלמה, שנאמר וככלות שלמה
להתפלל אל ה' והאש ירדה. נראה שבאו להודיענו
איך שהבא לטהר מסייעין אותו ככל עניני
השלימות שהן המה שלשה עמודי עולם תורה,
עבודה, וגמילות חסדים, אליעזר עסק בגמילות
חסדים, ומכיון שעשה מעשיו לשם שמים גם ה'
לא מנע הסדר ונענה במענה פיו. משה רע"ה
עמוד התורה, ומכיון שיצאן עליו עוררים, ה'
היה בעורו ונענה בקענה פיו. ושלמה המלך ע"ה
שעסק בבנין בית המקדש הוא עמוד העבודה
גם הוא נענה במענה פיו.

הסבא מנוכהרזוק (מספרו מדרגת האדם):

- א. מדוע היה צריך להתפלל להי שיליח דרכו, וכי לא יכל לסמוך על אברהם שבודאי התפלל להצלחתו?
- ב. מדוע נתן לרבקה את הנזמים בטרם ידע מי היא?
- ג. מדוע אמר "לא אוכל עד אשר דברתי דברי"?
- ד. מפני מה השתדל לבל תשב הנערה בביתה ימים או עשור?
- ה. האם כל ההתנגות התמוהות האלו אכן היו נחוצות להצלחת שליחותו?

מבאר הסבא זצ"ל, שכל הדברים הנוכרים נועדו לשמש אמצעי לחימה במלחמתו הפנימית של אליעזר נגד הנגיעה שלו. ידועים דברי הז"ל עה"פ "אולי לא תאבה האשה ללכת אחריי אלי כתיב, כי רצה להשיא את בתו ליצחק. היתה לו אייב נגיעה גדולה עד כדי כך שלא תמצא ליצחק אשה, כדי שישא יצחק את בתו. וכיון שהרגיש אליעזר שהנגיעה מנעמת בקרבנו, ידע כי לא יוכל להתנהג בדרך הישרות. הנגיעה תובסת לעקם הישרות ולהתעצל בהשתדלות, או לכל הפחות להרבות באמצעים אשר על ידם יתקרב הענין אל צד הנגיעה עוד יותר. כיון שכן, יצא אליעזר להלחם כגיבור נגד נגיעתו, והשתדל להטות את מידותיו לצד הנגיד. כמ"ש ברמב"ם (הל' דעות פ"ב) "שמתחילה צריך האדם להרחיק אייע כקצה השני ממידותיו. וינהג בו זמן רב עד שיחזור לדרך הבינונית".

והמשל לזה, יישור הכרזל המעוקם שמתחילה צריכים להטותו לגמרי לצד השני, ואח"כ אפשר ליישרו. לכן השתדל אליעזר בהריצות רבה, בעורמה ובכל דבר המועיל לפעול כאופן ששליחותו תצא אל הפועל באופן המושלם.

בתחילה נשא תפילה לסייעתא דשמיא שתנתן לו, לבל ילכד במצודת הנגיעה, שתכשיל את שליחותו. כאשר ראה ברבקה את הסימנים, שאכן היא האשה, מיד נתן לה את הנזמים. אע"פ שעדיין עלול היה להוכח שאינה ממשפחת אברהם — ואז היה עליו לשלם לאברהם נזמים אחרים תחת אלו שהפסיד לו — בכל זאת משום שעל צד הספק שאכן לא טעה וכדי להשפיע עליה שתסכים להינשא ליצחק — מוכרח היה לתת לה את הנזמים, היה לו הדבר כדאי. מאחר שהשד אליעזר שמה נגיעתו נורמת לו שימנע לתת לה הנזמים מספק, מיד חוזרו לתת לה אותם כדי להגיע עייו אל הקצה השני של הנגיעה. ומה שלא רצה לאכול קודם שדברו, היה ג"כ מטעם זה, שלא להניח לנגיעה לפתוח פתח שיתעצל בקבר. וכאשר ביקשו ממנו "תשב הנערה אתנו ימים או עשור" שוב השד את עצמו שמה יתרצה להם מחמת הנגיעה, ולכן התנגד לכך בכל מאודו. וכך עשה שוב ההיפך מנגיעתו כדי שחלילה לא יקרה שום עיכוב מחמת נגיעתו.

ע"ז הז"ל אמרו "יפה שילחן של עבדי אבות מתורתן של בני" משום שכל התורה לא ניתנה אלא לתקן מידות האדם. לכן, כאשר כל שיהתן של עבדי אבות היא פרק בתורת ותיקון המידות, ומכל פעולה ומכל דיבור שלהם נוכל ללמוד איך להעביר על המידות, מוכן מדוע האריכה התורה כ"כ, כדי לגלות כל פרט ופרט ע"מ ללמדנו איך לנהוג. נמצא שאלו הן גופי תורה. וזו מטרת התורה כולה כמו שאחז"ל שבעת ששאלו המלאכים "יתנה הודך על השמים" השיב להם משה: "יבלום קנאה יש בכם כלום שנאה יש בכם" (שבת פ"ט).